

Tisztelt Lukács Úr !

MTA FIL. INT.

Lukács Arch.

Szíves elnézését kérem, hogy levéllel keresem fel és ezáltal megzavarom munkája végzése közben. E tette annak a cikknek az elolvasása után határozta meg magamat, melyet a Népszabadság 1984. évi karácsonyi számában olvastam, s melyben Ön, Tisztelt Lukács Úr, fontos észrevételeket tesz a szocialista gazdaság mai reformjáról, a gazdasági reformhoz való hozzáállásról, irodalomról és a marxizmus mai helyzetéről, esélyeiről. Sajnos, mivel aspiránsi vizsgáimat kellett végeznem /tavaly végeztem a bratislavai Komenský Egyetemen filozófia- közgazdaságtan szakot/, csak most tudtam eljutni szándékom megvalósításához. Ez a rövid idő azonban mit sem változtat az én általam érintett téma fontosságán, mivel az a kérdés, melyet én szeretnék megemlíteni és bővebb magyarázatot kérni rá, állandó érvényességű.

Bevezetőül szeretném megjegyezni, hogy az említett cikkben közölt állásfoglalásai az új gazdasági rendszerrel kapcsolatban a cseh és a szlovák sajtó gyors és részletes közlése folytán ismertek lettek Csehszlovákiában is és elismerésre találtak. A problémák hasonlósága a csehszlovák és a magyar gazdaságban, valamint a társadalmi életben azt eredményezte, hogy az elméleti válaszok is hasonlóak lettek és ezért az Ön által említett hiányosságok a gazdasági reform lényegének a megítélésében megmutatkoztak hazánkban is. Megjegyzem, hogy a januártól hazánkban végbemenő szocialista politikai forradalom, amely napjainkban elsősorban a tömeges kádercserében nyilvánul meg ezen a helyzeten alapvetően változtatott, utat nyitva a gazdasági és társadalmi gyakorlat szabad fejlődésének.

Az említett cikkben felvetett gondolatokkal én is egyet értek, ám találtam egy olyan gondolatot is, amely a múlt tapasztalatai alapján és bölcsészeti tanulmányaim alapján a kérdések és ellenérvek sokaságát váltotta ki bennem.

Erről szeretnék most írni és ezzel kapcsolatban szeretném kikérni szíves véleménynyilvánítását is.

A következő megállapításról van szó, idézem: "Szabad talán ezt a fogalmat használnom: énszerintem a legrosszabb szocializmus is jobb, mint a legjobb kapitalizmus. Ez mély meggyőződésem, ezzel a meggyőződéssel éltem végig ezeket az idöket. Mivel akkor is a szocializmus építése volt, azoknak az idöknek is voltak pozitív oldalai. Ezt sosem vontam kétségbe."...

Úgy vélem, hogy ez az állítás könnyen megtámadható és sebezhető annak ellenére, hogy a marxizmus egyik alapköve volt a múltban egészen napjainkig.

Ha elfogadjuk a tételt, hogy a legrosszabb szocializmus is jobb, mint a legjobb kapitalizmus, akkor ez azt jelenti, hogy a szocializmus az emberiség egyetlen, elkerülhetetlen lehetőségét jelenti a problémák megoldására és a jövő biztosítására, melyet mindenáron meg kell valósítani,

támaszkodott. A társadalmi gyakorlat a szocializmus 50 éves létezése alatt mérlegre vette ezen állítások súlyát, s az eredmény, szerintem nem egyértelműen pozitív.

Az elmúlt 50 esztendő ugyanis szerintem nem igazolta egyértelműen, hogy a szocializmus jobban képes biztosítani a gazdaság és a társadalom egészének zökkeómentes fejlődését, mint a kapitalizmus. Bár a Szovjetunió nagy és gyors fejlődést ért el a cári rendszerhez hasonlítva, mégsem közelítette meg az iparilag fejlett tőkés államok színvonalát alapvetően, sem pedig növekedésük ütemét, főképp a második világháború utáni években. A gazdasági fejlődés a szocialista országokban a jelenkori iparilag fejlett tőkés országokhoz viszonyítva már korántsem olyan egyöntetűen pozitív, mintha a 20. sz. eleji és első felében létező fejletlen rendszerekhez hasonlítjuk, s lassúbb ütemű, mint a fejlett tőkés országokban az egyes statisztikai adatok vitatható megállapításai ellenére is, sőt, Csehszlovákiában az utóbbi években stagnáció állt be. A gazdaság fejlesztésében tehát ez ideig szerintem a szocializmus nem teljesítette a hozzá fűzött reményeket, bárha születtek jelentős, nagy gazdasági eredmények is, ez azonban természetes.

A szocializmus második nagy feladata, a humánus társadalom, az egyenlőség, szabadság legszélesebb körben történő érvényrejuttatása, az emberekkel való, politikai hatalom által végzett manipuláció, az u.n. gazdasági és politikai elidegenedés felszámolása, hogy csak főbbeket említsem.

Az eddigi eredmények, szerintem, itt sem biztatóak. A sztálini rendszer hallatlan terort zúdított a Szovjetunió és az egész szocialista világrendszer népeire. A szocializmus nem fejlesztette tovább a burzsoá demokráciát, hanem ellenkezőleg, elfojtotta az új proletár diktatúra létrehozásával. A sztálinizmus a proletár diktatúra működését még megfosztabbította és felhasználta a munkásság ellen is. Így ma a szocialista államokban olyan emberi jogokért küzdünk, melyeket a kapitalista társadalom már a 19.sz.-ban kiharcolt és realizált a feudalizmus elleni harcban. Ezenkívül egymást követik a politikai lázadások az egypártrendszer által gyakorolt politikai diktatúra ellen Egyiptomban, Alzsírban, Ghanában, Indonéziában, stb., különböző eredménnyel, továbbá a diáktüntetések, tudós és pedagógus üldözések Lengyelországban, az irodalmárok elleni gyakori szigorú intézkedések a Szovjetunióban, stb. és nem utolsósorban a jelenlegi politikai forradalom Csehszlovákiában arról vallanak, hogy a szocializmus az emberi jogok terén nagyon adósa maradt az emberiségnek, visszavetve az emberi társadalom fejlődését a kapitalizmus előtti idők sötét viszonyaiba. Ez pedig egy cseppet sem vigasztaló mérleg.

Mi tehát itt a teendő? Teljes mértékben támogatom a szocializmus fejlődését. Állítom azonban, hogy a jelenlegi szocialista társadalmi rendszer

eltekintve attól, hogy milyen szinten oldja meg az emberi társadalom alapvető problémáit, hogy fejlettebb-e a kapitalizmusnál és jelent-e valami újat, jobbat a kapitalizmussal szemben? Így az eszköz, a szocializmus céllá formálódott és az emberi társadalom problémáinak a megoldása helyett, amelyre a szocializmus volt hivatva, azt követeli, hogy az emberiség megtegyen minden tőle telhetőt gyakorlati megvalósításáért. Már nem a szocializmus szolgálja az emberiség anyagi és humánus fennmaradását a kapitalizmussal szemben, hanem az emberiségnek kell mindent megtenni a szocializmus elérése érdekében, akármilyen is lesz az és akármilyen áron is érjük azt el. A szerepek megváltoztak.

A 19.sz.-ban a kapitalizmusnak és a szocializmusnak "fekete-fehér" alapon történő szembeállítását, ahol a negatív pólus a kapitalizmus és a pozitív pólus a szocializmus, érthető. Erre alapozva érthető az a következtetés is, hogy a kapitalista társadalom hibáinak eltávolítására egyetlen út járható-alkalmas, a szocializmus forradalmi megvalósítása.

Korunkban azonban, szerintem, az e tézisek mellett való kitartás fatalizmust jelent, amely nem felel meg korunk követelményeinek. Szerintem ugyanis nem állíthatjuk, hogy az emberi társadalom jövője egyértelműen a szocializmus, és, hogy csupán a szocializmus oldja és oldhatja meg az emberiség anyagi és humánus szabadságának kérdéseit. Ellenkezőleg, állíthatjuk jogosan, hogy az emberiség előtt több út, több lehetőség áll a jövő kérdéseinek rendezésének a szolgálatában, nem csupán a szocializmus és nem lehet előre elméletileg meghatározni, hogy melyik az egyedüli helyes út, ha ez egyáltalán lehetséges, vagy, hogy melyik a helyesebb a létező lehetőségek közül. Ezt a jövőben korunk marxizmusának is el kell ismernie.

Továbbá, úgy vélem, hogy a szocializmus nem a történelem célja, tehát nem elkerülhetetlen a szocializmus általános, egész világot átfogó győzelme. Pont ellenkezőleg, a szocializmus győzelme elkerülhető és nélküle is, más úton is elérhető az anyagi jólét és az emberi szabadság, amit a fejlett tőkés országok ezt igazolják.

A szocializmus létrehozása csak akkor szükséges, ha képes biztosítani az emberi társadalom jobbat, egyenletesebb, arányosabb és gyorsabb fejlődését, mint elődje a kapitalizmus. Ha erre nem képes, vagy még rosszabb eredményeket ér el mint a kapitalizmus, nincs helye és elbukja a versenyt / erre példa több ázsiai ország, pl. Ghana, Indonézia, stb., továbbá a periódikusan ismétlődő gazdasági nehézségek a szocialista országokban/ .

Természetes, a marxizmus klasszikusai hittek abban, hogy a szocializmus jobb lesz mint a kapitalizmus, s hittek talán abban is, hogy a társadalomtudomány akkori állása szerint, a társadalom jobb jövőjébe vezető egyetlen utat képviseli. Hitük és feltevésük azonban csupán az elméletre

MTA FIL. INT.
Lukács Archív

nem versenyképes korunk kapitalista gazdasági és társadalmi rendszerével. Szerintem egy politikai forradalom kell /hasonló, ahhoz, amely most Csehszlovákiában folyik és talán sikeres lesz/, mert másképp veszélybe kerül a szocializmus ügye a világban és további súlyos vereség érheti táborunkat, hasonló a múltban elszenvedett vereségekhez. A megreformált kapitalizmus ugyanis támad, a szocialista tábor pedig egyre sebezhetőbb a feltörő belső ellentmondások következtében.

A szocializmusnak alapvetően kell megváltozni, forradalmi módon, a gazdasági és a társadalmi rendszerben egyaránt. Egyidejűleg, a szocializmus fatális eljövételével együtt fel kell adni az erőszak alkalmazását is "a minden áron szocializmust akaró" módszert is.

A szocializmusnak igazolni kell a gazdasági versenyben, hogy jobb gazdasági rendszerrel bír, ám ezt nem lehet előre proklamálni. A szocializmus győzelme világméretűben nincs előre biztosítva, ez csak a két rendszer versenyében dőlhet el, ha képes lesz belső lehetőségeit maradéktalanul kihasználni.

Bízom a szocializmusban, ám a jelenlegi szocialista rendszer működésében létező zavarok, elmulasztott lehetőségek övatosságra készítenek. A szocializmus eddig ugyanis, szerintem, nem nyújtotta azt, amire hivatott és amire képes, nem teljesítette a hozzá fűzött reményeket. A jövő azonban, az említett alapvető változás után biztató lehet, még akkor is, ha időközben a megreformált kapitalizmus erős konkurensé nőtt.

Ennyit röviden az én megjegyzéseimből a legfőbb gondolatokhoz. Elnézést kérek, egy kissé hosszúra sikerült, de reméllem, hogy lesz egy kevés ideje legalább átnézni levelemet és, hogy talál egy kis időt véleményének kifejtésére is, melyet nagy érdeklődéssel várok. E gondolataim ugyanis később egy tanulmányba kerülnek majd és ezért szeretném, ha nyílt és kíméletlen bírálaton esnének át.

Mély tisztelettel :

1968. április 2.
Bratislava

MTA FIL. INT.
Lukács Archív

Cím: Adorján Zoltán
Katedra polit. ekonómie -FFUK
Gondova 2
Bratislava
Čsehszlovákia